

OPEN MONUMENTENDAG 2020

Wandelroute Bruggen Militair en transport 0 – 2020

Start: Grotestraat hoek Waalkade
Afstand: 7,4 km
In de route zitten meerdere trappen

Militair

Nijmegen ontleent haar bestaansrecht aan haar strategische positie aan de Waal en op de uitlopers van de stuwwal. Van hieruit wilden de Romeinen Germania veroveren. Ook voor Karel de Grote en de vroege Duitse keizers was het Valkhof een van de plekken van waaruit zij hun macht uitoefenden. Later kreeg de stad een defensieve taak. Met haar stadsmuren verdedigde ze eerst zichzelf, later de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Nadat de stad haar militaire functie had verloren, werd de vesting omstreeks 1880 ontmanteld.

Toch behield de grensregio haar militaire betekenis. De twee Nijmeegse bruggen werden in de jaren dertig opgenomen in de Maas-IJsellinie: eronder werden springladingen aangebracht die Nederlandse militairen in geval van een aanval onverwijd tot ontploffing moesten brengen. Voor deze taak waren drie kazematten gemaakt op de noordelijke oever. In de ochtend van de 10e mei werden de bruggen net op tijd opgeblazen omdat de Duitse Wehrmacht, zoals verwacht, de bruggen wilde gebruiken voor de verovering van Nederland.

Verkeer

De Waal was van levensbelang voor de scheepvaart, maar een obstakel voor het noord-zuidverkeer. Toch wilde men naar de overkant. Er bestaan aanwijzingen voor een Romeinse brug ter hoogte van de spoorbrug. In de middeleeuwen voer een veerpont heen en weer, die niet vanaf de Grotestraat, het economisch centrum van de stad afvoer, maar vanaf de Veerpoort bij het Valkhof. Anders zou de pont ten westen van Lent aan land komen. In 1657 introduceerde de Nijmeegse schipper Hendrick Heuck de gierpont, die met een lange ketting verankerd was in het midden van de rivier en met behulp van de stroming van de Grotestraat naar de Veerdam in Lent voer. Dit systeem is in gebruik gebleven totdat de Waalbrug in 1936 open ging.

Deze verkeersbrug had diepgaande gevolgen voor de stad. De singels veranderden van deftige woonstraten in doorgaande wegen, terwijl de Benedenstad veel bedrijvigheid kwijtraakte en daardoor verder in verval raakte.

Zeker zo ingrijpend was zestig jaar eerder de opening van de spoorbrug geweest, omdat Nijmegen toen eindelijk een moderne verbinding met de rest van het land kreeg en uit zijn isolement werd bevrijd. Door de trein kon Nijmegen uitgroeien tot een deftige woonstad.

Route

Start onderaan de Grotestraat/hoek Waalkade en loop op de Waalkade in oostelijke richting naar de spoorbrug

1. **Labyrint** (1982, Klaus van de Locht en Jaap van Hunen). Het labyrint ligt op de plaats van het oude havenbekken. Hier stond sinds 1908 de Nijmeegse elektriciteitscentrale, die werd gebouwd voor de elektrische tram. In 1911 reed de eerste tram uit de remise die naast de centrale stond. Na de opheffing van de tram in 1955 ging ook de centrale dicht.

U vervolgt uw weg op de Waalkade

2. Midden jaren tachtig zijn vlakbij de spoorbrug in de bodem van de Waal geheide palen gevonden met daarop een constructie van balken en natuursteen. Waarschijnlijk zijn dit de funderingen van een pijler van een **Romeinse brug**.

U bestijgt de trap naar de spoorbrug

3. Tussen 1876 en 1878 is een **spoorbrug** met drie bogen van elk 129 meter gebouwd als laatste schakel in de treinverbinding Tilburg – Arnhem. Het ontwerp was van de ingenieurs van de Staatsspoorwegen J.M. Telders en jhr. O.J.H. Repelaer van Driel. In 1984 is ze vervangen door een stalen brug met een boog van 235 meter.

4. Het **zuidelijke landhoofd** werd in 1878 gebouwd terwijl even verderop de Nijmeegse vestingwerken werden gesloopt. Mogelijk kreeg het landhoofd daarom het uiterlijk van een stadspoort, inclusief twee torens compleet met schietgaten. De opbouw is omstreeks de Tweede Wereldoorlog weggehaald om een vrij schootsveld te krijgen. Wat er van de oostelijke toren over was, is doorboord voor het fietspad. De door oorlogsschade verwijderde opbouwen zijn tussen 2004 en 2009 herbouwd. Zie ook [Landhoofd024](#)

Op de brug slaat u rechtsaf, richting Lent

5. De fietsbrug de **Snelbinder** (2004, Paul van der Ree) verbindt het stadscentrum met Nijmegen-Noord. De boog van deze fiets/voetgangersbrug meet 235 meter, even lang als die van de spoorbrug. Ook heeft het vakwerkstramien dezelfde maten. Toch zijn de twee bruggen door hun materiaal (staal en aluminium) van verre te onderscheiden.

U vervolgt uw weg op de brug en steekt eerst de Waal over en daarna

6. **de Spiegelwaal**. Het rivierpark is in 2012-2016 ontstaan na het verleggen van de dijk en het creëren van meer overloopruimte voor de Waal. Die ingreep was hard nodig om bewoners te beschermen tegen het water. Als onderdeel van het landelijke project Ruimte voor de Rivier kreeg de Waal de ruimte, vooral daar waar de rivier een scherpe bocht maakt, in het hart van Nijmegen. Er kwam een nevengeul: de Spiegelwaal. Die stroomt bij hoogwater vol, waardoor er minder druk op de Waal zelf is. Met het graven van de geul en het verleggen van de dijken ontstond een langgerekt eiland in de Waal: Veur-Lent, pal tussen de historische binnenstad en het nieuwe stadsdeel Waalsprong in. Een video over het project Ruimte voor de Waal vindt u [hier](#).

U loopt op de brug totdat u tegen de spoordijk aan een bunker ziet

7. Deze **kazemat** is in 1936 bij Lent gebouwd. Er waren er drie bij Lent. In totaal zijn er vierenveertig van dit soort kazematten gebouwd langs de Maas en IJssel om de belangrijke bruggen te beschermen. In deze rivier of brugkazemat, zoals ze genoemd worden, lag de ontsteker voor de springlading van de spoorbrug. Daarnaast is hij uniek omdat het de enige rivierkazemat is die alleen bewapend was met een mitrailleur. De muren aan de voor en zijkant bestaan uit 150 centimeter dik gewapend beton, het dak en achterzijde is 80 centimeter dik.

U keert terug en daalt de trap af. Onder de brug ziet u

8. een gang, die tot dit **noordelijke landhoofd** behoort. Ze zou met haar robuust gemetselde rondbogen en wegdek van kinderhoofdjes niet misstaan in fort Nieuw-Knodsensburg (1863) dat een kilometer westelijker achter de Oosterhoutsdijk ligt.

U loopt in oostelijke richting langs de Nevengeul tot de moderne brug

9. **de Lentloper** (2016, Laurent Ney). Deze promenadebrug verbindt het stadseiland Veur-Lent met het vaste land. De brug is een sculptuur: de 'binnenruimte' is even belangrijk als het 'bovendek'. De onderdekse dwarsverbindingen bieden prachtig zicht op het water. Alle straatmeubilair, leuning en verlichting zijn geïntegreerd in het brugdek.

U slaat rechtsaf en loopt de Lentloper over. Aan het einde slaat u linksaf en loopt op het wandelpad richting het

10. **Romeinse masker** (2020, Adreas Hetfeld). Het is een replica van een 24,2 centimeter kleine Romeinse helm, in 1915 in de Waal gevonden en één van de pronkstukken van Museum Het Valkhof. Het Romeinse masker staat tijdelijk op deze plek en zal uiteindelijk verhuizen naar het Waalfront, waar het straks de scheepvaart verwelkomt en de band toont van Nijmegen met de Romeinen.

U vervolgt het wandelpad richting het kanon. Daar vindt u de

11. **reconstructie Fort Knodsenburg** (2016). Dit 16e-eeuwse fort lag sinds eind 18e eeuw verborgen in het Lentse landschap. Op luchtfoto's en kaarten verraadden sloten door hun stervormige ligging dat hier ooit een fort lag. Door het project, Ruimte voor de Waal, kregen archeologen de kans om het fort opnieuw te ontdekken. De noordzijde is gereconstrueerd en de contouren van het hele fort zijn zichtbaar gemaakt, deels met gevonden materiaal. Delen van de ophaalbrug zijn teruggevonden, waar nu vier houten palen in de Spiegelwaal staan. De fundamenten van de toegangspoort zijn gevonden en zichtbaar gemaakt. Op het fort staat nu een kanon uit 1785 dat in 1990 uit de Waal is opgehaald.

U volgt de bocht die rechts afbuigt richting de Oosterhoutsedijk. U slaat linksaf tot

12. **Oosterhoutsedijk 31**, een voormalig tramhuisje, waar sinds 1908 de Betuwsche Stoomtram Maatschappij de halte voor de gierpont had. Honderd meter verder liggen twee cafés die hun bestaan te danken hebben aan de gierpont. Het straatje naar de Waal, **Veerdam**, eindigde voor 1936 niet aan de Waaloever, maar liep door op een zestig meter lange steiger.

U vervolgt de Oosterhoutsedijk, gaat onder de Waalbrug door en vervolgt uw route over de Oude Dijk. Aan de linkerkant ziet u

13. een tweede **betonkazemat**. Deze zogenaamde rivierkazemat bestaat uit drie verdiepingen en bewapend met antitankkanon en mitrailleur. Samen met de rivierkazemat naast de oprit van de verkeersbrug, moest deze kazemat de verkeersbrug bewaken en opblazen als de vijand hem zou willen innemen. De ontsteker om de brug op te belazen lag in de rivierkazemat naast de oprit. Sinds het begin van de jaren '90 zijn de drie kazematten rijksmonumenten.

U vervolgt de Oude Dijk en over

14. de **drempelconstructie** (2014). Deze dam heeft een aantal openingen (duikers) waardoor de Spiegelwaal altijd gevoed wordt door stromend water uit de Waal. Bij hoogwater zal het water vanuit de Waal over de drempel heen stromen, waardoor de volledige capaciteit van de nevengeul wordt benut.

U ziet in oostelijke richting het Wijnfort Lent dat in 1862 is gebouwd als fort **Sprokkelenburg** (Bovenwaal of Boven Lent).

U vervolgt de Oude Dijk tot onderaan de Bemmelsedijk. Daar slaat u linksaf het wandelpad in, loopt onder de verlengde Waalbrug door en bestijgt de trap aan de westelijke zijde van de

15. **Waalbrug**. Hoewel de eerste plannen voor de verkeersbrug uit 1906 stammen, werden de voorbereidingen pas na het Rijkswegenplan van 1927 serieus ter hand genomen. Met de boogbrug in Sydney en de Rijnbrug in Remagen voor ogen ontwierp ingenieur G. Schoorl van de Rijkswaterstaat een overspanning van 244 meter. Na protesten van de villabewoners op de Batavierenweg die hun vrije uitzicht verloren, hing Schoorl de boog niet ter hoogte van het wegdek op aan de pijlers, maar lager. Mede hierdoor kreeg de Waalbrug haar ranke en ijle aanblik.

Aan de overkant van de weg naast het stoplicht ziet u de derde rivierkazemat. Daar zat Sergeant Schalk in de vroege ochtend van de 10e mei 1940 toen hij de verkeersbrug opblies. De twee grote betonnen blokken zijn resten van een Duitse wegversperring uit 1943. De blokken zijn in 2013 gevonden bij de aanleg van de nevengeul.

U loopt in zuidelijke richting naar het centrum. Daar neemt u het voetpad dat direct na de Belvédère schuin omhoog gaat. Daar staat met uitzicht op de brug

16. de **C.A.P. Ivensbank** (1936, Charles Estourgie), ter ere van fotohandelaar Kees Ivens die vanaf 1906 onvermoeibaar heeft geijverd voor de Waalbrug. De bank is een laat voorbeeld van de Amsterdamse School.

U gaat naar rechts tot de stadsmuur en slaat daar linksaf (u volgt de stadsmuur)

17. Van de voormalige **stadsmuren** van Nijmegen zijn (ook in het Kronenburgerpark) enkele fragmenten blijven staan, omdat zij in het concept van de romantische parkaanleg pasten.

U vervolgt het pad tot aan de kiosk

18. die is gebouwd als **wachthuisje** voor de elektrische tram (1911, J.J. Weve). Aan de oorspronkelijke functie herinnert nog de klok onder de dakluifel.

U loopt naar de straat, slaat rechtsaf de St. Jorisstraat/Kelfkensbos in, passeert aan de rechterhand de kop van de stadsmuur en steekt het plein over voor museum Het Valkhof naar de brug die de verbinding met het Valkhofpark vormt. Meteen na de brug volgt u het pad langs de

19. **De Barbarossaruïne**. De eind achttiende eeuw afgebroken **burcht** was bijna duizend jaar militair bolwerk en vorstelijke residentie. Ze deed voor het laatst dienst, toen stadhouder Willem V hier in 1787 met zijn gezin toevlucht zocht, omdat hij zich in Den Haag bedreigd voelde door de republikeinse patriotten.

U volgt het pad en maakt een grote bocht naar links naar een zwart metalen hek rond een trap naar een stalen deur. Daar ziet u

20. de **Valkhofbunker**. Dit is de enige overgebleven Duitse bunker die in 1943 is gebouwd om de belangrijke verkeersbrug te kunnen verdedigen. Het Valkhof en omgeving werden in een vesting veranderd toen de verkeersbrug weer gebruikt kon worden in 1943. Toen de geallieerden in operatie Market Garden de brug wilden veroveren kwamen de verdedigingswerken de Duitsers goed van pas. Zie ook [Valkhofbunker](#)

U vervolgt het pad naar de

21. **Nicolaaskapel**. De Barbarossaruïne en Nicolaaskapel zijn aan de slopershamer ontsnapt, omdat men dacht dat ze uit de Romeinse tijd stamden.

U vervolgt het pad naar de ingang van het park

22. Hier staat het monument dat in 1884 is opgetrokken ter herinnering aan de aanleg van de spoorweg Nijmegen - Kleef (1865). Op de sokkel van stadsarchitect Weve zit een **Victoria**. Dit zinken beeld heeft de Duitse beeldhouwer Daniël Christian Rauch oorspronkelijk voor de wereldtentoonstelling van 1851 in Londen gegoten.

U slaat rechtsaf richting Waal. Als de straat een bocht maakt, daalt u de trap af

23. De **Veerpoorttrappen** herinneren aan de plaats waar tot 1657 het veer naar Lent vertrok. De poort is omstreeks 1878 gesloopt. De trappen zijn in 1989 aangelegd naar een ontwerp van architect P.E. Hoeke.

Onderaan de trappen vindt u aan uw rechterhand aan de Lange Baan

24. de ingang van Museum de **Bastei**. De Bastei is gevestigd in een zestiende eeuwse verdedigingstoren, onderdeel van de verdedigingswerken van de stad en mogelijk na verovering door prins Maurits opgetrokken. Uniek is het ondergrondse gangenstelsel. De Bastei zelf ziet u vanaf de Waalkade. Loop hiervoor de Veerpoorttrappen uit en sla rechtsaf de Waalkade op naar nr. 82.

U keert terug op uw schreden en wandelt over de Waalkade. Halverwege ziet u aan uw linkerhand Waalkade 65

25. een voormalige **zeilmakerij**. In het eerste kwart van de negentiende eeuw werd hier een zeilmakerij gevestigd. In 1975 verhuisde de laatste zeilmaker. Binnen het café bevindt zich een vloedsteen, dat herinnert aan de watervloed, die Nijmegen en ommelanden eind januari en begin februari 1861 teisterde. In de strenge winter was de Waal dichtgevroren en bij het inzetten van de dooi begon het rivierpeil snel te stijgen. Hoewel her en der aarden dammen werden opgeworpen, kwam een groot deel van de benedenstad blank te staan. Een café werd door ijsschollen zelfs geheel vernield. Door een dijkdoorbraak bij Leeuwen liep het gehele Land van Maas en Waal onder. De ravage was zo groot dat koning Willem III een bezoek aan Nijmegen bracht.

Vóór Waalkade 59 kunt u naar links een blik werpen op

25. **Het Besiendershuys** aan de Steenstraat. Dit pand uit omstreeks 1525 heeft zijn naam te danken aan de besieder die hier zou hebben gewoond, een soort opzichter van de Waal, die de tolgelden van de voorbijvarende schepen moest innen. In werkelijkheid blijkt hier geen besieder te hebben gewoond, het vrije uitzicht vanuit het Besiendershuis op de Waal ontstond pas na de sloop van twee panden aan de Waalkade, rond 1940. Het laatgotische pand is in Nederrijnse stijl gebouwd, wat onder andere te herkennen is aan het hoge zadeldak en de korfboognissen, waarin zich de vensters bevinden.

U volgt de Waalkade verder naar de Grotestraat. Einde route.

Deze route maakt deel uit van een serie van 8 routes door Nijmeegse wijken en is uitgegeven in het kader van Open Monumentendag 2007. In 2020 is het geactualiseerd.

Uitgave: Gemeente Nijmegen, afdeling Stadsontwikkeling, september 2007
Research en tekst: Rob Wolf, Bureau voor Geschiedschrijving en Archiefverzorging
Productie en coördinatie: Maerle Snabel, afdeling Stadsontwikkeling
Bewerking voor Open Monumentendag 2020: Sarina Wagener

Plattegrond

